

bedringer blev overtaget af andre, som DSB på persontransporten, eller fremprovokeret af private, som på lokalforsendelsesområdet i 1880-erne.

Anderledes på telegrafområdet, hvor der altid var tale om endog betydelige underskud, når bortses fra den korte periode under 1. verdenskrig. Her, konstaterer Thestrup, var der øjensynligt altid en politisk vilje til stadige investeringer i en kommunikationsetat, som ikke på nogen måde kunne forrentes. Der var også politisk vilje til at hjælpe Tietgen og Store Nordiske til etablering af de omfattende kabelsystemer i -60erne og -70erne, og den velskrevne fremstilling giver på dette punkt supplerende viden om den danske koncessionspolitik, men godtgør også, at de efterfølgende store transitindtægter faktisk bragte telegrafvæsenets underskud betydeligt ned, inden den politisk krævede ekspansion i et urentabelt lokalt telegrafnet igen fik det til at vokse.

Samspillet mellem den tekniske udvikling og politiske vilkår illustreres i fremstillingen godt med kampen om statsmonopol på kommunikation via elektrisk strøm, hvor statstelegrafen i første omgang under forfatningskampens dødvande tabte til de private telefonselskaber og deres politiske lobby, og dernæst med koncessionsloven 1897 forhindredes i at gå på rov efter de mest profitable dele af nettet (interurbannettet), for endelig ved lovens revision i 1919 at måtte strække våben overfor den finansielle umulighed i at afkøbe selskaberne koncessionerne til et i mellemtiden af prisudviklingen mangedoblet erstatningsbeløb.

Disse mere eller mindre tilfældige omstændigheder medførte en uhensigtsmæssig funktionsfordeling og anlægsetablering, og det ironiske var altså, at da man ved periodens afslutning var nået til et friere syn på det nyttige i statslig underskudsgivende aktivitet, kom etaten under kritik for ikke at levere de tilstrækkelige ydelser.

Det stærke strukturelle skift i kommunikationsformerne kom derfor ikke til udtryk i de to etaters indbyrdes vægt og betydning. Men det fremgår ikke om det var grunden til, at de endelig blev slået sammen i 1927.

Fremstillingen afsluttes af en udmærket, men noget kortfattet kvantitativ oversigt over udviklingen i ydelser og produktionsværdi. Man kunne godt have ønsket sig en mere fyldig ekstrahering af de tilgængelige talserier fra det omfattende arkivmateriale, evt. som appendiks, og man kunne også have ønsket sig i hvertfald *nogen* beregning af de forskellige personalekategoriers omfang og måske mere udførlig illustration af disses arbejdsforhold ned gennem hierarkiet.

Bogen er overalt forsynet med et fint illustrationsmateriale samt fyldigt note- og henvisningsapparat og fremtræder som en homogen og velskrevet institutionshistorie.

Hans Kryger Larsen

INGER DUBECK: Aktieselskabernes retshistorie. København, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1991, 251 s., kr. 175.

Formålet med denne bog er at belyse fremvæksten af aktieselskabet, dets anvendelse og betydning for det industrialiserede erhvervsliv frem til 1930. Endvidere anfører forfatteren at ville undersøge magtspillet mellem de forskellige interessegrupper involveret i udformningen af erhvervsretlige love, især aktieselskabsloven.

Efter en kort indledende gennemgang af aktieselskabernes tidlige historie og retsstilling i udvalgte lande, behandler forfatteren spørgsmålet om etablering af aktieselskaber og udviklingen i retspraksis fra merkantilismen til liberalismen. Det konstateres, at det i højere grad var forvaltningspraksis end lovgivning, der var bestemmende for udviklingen i selskabsretlige organisationsformer. I Danmark blev stiftelsen af selskaber tidligt fri, men der krævedes koncession til selve driften af selskabet. Med liberalismens gennembrud i 1800-tallet afløstes kravet om tilladelse til drift af selskabet af en efterfølgende registrering (firmaloven af 1862 og 1887 og A/S loven af 1917), hvis formål var at skabe øget retssikkerhed for aktionærer og kreditorer.

Herefter analyseres det centrale spørgsmål om udviklingen af aktieselskabet som selvstændig juridisk person samt overgangen fra solidarisk eller pro rata hæftelse til begrænset hæftelse, hvor aktionæren kun hæfter med den indskudte kapital. I 1827 fastslog en højesteretsdom aktieselskabet anonymitet som juridisk person og den begrænsede hæftelse var dermed en realitet. Fra omkring 1830 kunne aktieselskaber stiftes frit, deres aktier kunne omsættes som ihændehaveraktier og aktionærene hæftede kun med den indskudte kapital. De nye muligheder blev imidlertid først rigtig udnyttet i anden halvdel af 1800-tallet, bl.a. i rækken af Tietgen-selskaber.

En af årsagerne hertil var ikke mindst, at der med den begrænsede hæftelse fulgte svindel. I løbet af 1840'erne stiftedes en række industrielle aktieselskaber, hvis primære formål syntes at være berigelse af stifteren på bekostning af aktionærene. Dét skabte mistillid til aktieselskabet som organisationsform og medførte, at der fra forskellig side blev rejst ønske om regulering af aktieselskaber. Initiativtagere var ofte erhvervslivets organisationer, især Grossererersocietetets Komité, og kravene om regulering førte til de ovenfor nævnte love af 1862, 1887 og 1917.

I bogens resterende kapitler behandles udviklingen i den øvrige regulering af aktieselskaber. Virksomhedernes samfundsansvar, såvel i forhold til det omgivende samfund som internt i forhold til arbejdskraften, påvises at være vandret fra det etiske til det retlige regi. Endelig behandles konkurrence- og monopolløvgivningen i bogen, ligesom konkurslovgivningens forudsætninger beskrives.

»Aktieselskabernes retshistorie« har som titlen antyder absolut størst interesse for retshistorikeren, idet lovgivningen analyseres ud fra et juridisk synspunkt. Den økonomiske historiker kunne ønske en mere tilbunds gående undersøgelse af reguleringens rationale og konsekvenser ud fra et økonomisk synspunkt. Det gælder ikke mindst for aktieselskabslovens vedkommende, hvor vi fortsat afventer en analyse af de forskellige interessegruppers indflydelse. Det forhold, at det næsten hver gang var erhvervslivets organisationer, der rejste krav om lovinitiativer, antyder, at der ikke kun var den almene interesse, der havde fordel af økonomisk regulering.

Spørgsmålet om reguleringens konsekvenser bør ligeledes underkastes en analyse i lyset af økonomisk teori. Hvad betød den sene indførelse af lovgivning for den økonomiske udvikling i Danmark?

Per H. Hansen